

نقش و ظرفیت دفاع مقدس در طراحی و تحقق الگوی اسلامی

ایرانی پیشرفت

حمید رضا آفاکثیری^۱، هادی نهادی^۲

چکیده

انقلاب اسلامی ایران تحولی بنیادین در عرصه‌های مختلف فرهنگی، سیاسی، اجتماعی و ... در جامعه ایران و جهان ایجاد کرد. به فاصله‌ای کوتاه؛ ایرانی که تا همان دیروزش غرق در فساد بود به جایی رسید که این سرزمین محمل تربیت و پرورش اولیای خدا گردید و الگویی جدید از جامعه معرفی ساخت. یکی از بسترهای تحقق این موضوع جنگ تحمیلی بود. جنگ هشت ساله با ایجاد یک مکتب عملی در عصر حاضر، الگویی برای پیشرفت و انسان‌سازی از خود به یادگار گذارد که متأثر از قیام حضرت سیدالشهدا (ع) بود و راه برون‌رفت از مشکلات را در پافشاری بر ارزش‌های اسلامی جستجو می‌کرد. برای پیشرفت و رشد در هر کشور باید یک‌سری شاخص‌ها داشت که حرکت جامعه به وسیله این معیارها اصلاح و سنجیده شود. عقلانیت، معنویت و عدالت سه شاخص اصلی پیشرفت کشور خواهند بود که به چند روش قابل دستیابی هستند. دفاع مقدس به عنوان مدلی که نقطه عطف و تلاقی توحید محور این سه مولفه بوده است، نه تنها نقش عظیمی در طراحی و تحقق الگوی پیشرفت کشور می‌تواند ایفا کند بلکه از ظرفیت عظیمی نیز برای این موضوع برخوردار است و این امر به وسیله تطبیق شرایط امروز ایران اسلامی با زمان جنگ تحمیلی و نگاهی به تجربیات موفقیت‌آمیز دوران دفاع مقدس و آثار و برکات آن مشخص خواهد شد. نتایج حاصل از تحقیق که از طریق روش مرور سیستماتیک استخراج گردیده‌اند؛ مشخص می‌سازد که دفاع مقدس در اداره و مدیریت کشور، شرایط فرهنگی اجتماعی ایران، تعلیم و تربیت، سیاست خارجی جمهوری اسلامی، ادبیات و هنر، علم و فناوری، وحدت و انسجام کشور و ... نه تنها نقش داشته است بلکه از ظرفیت بسیار بالایی نیز در شرایط حاضر برخوردار است.

واژگان کلیدی: پیشرفت، الگوی اسلامی ایرانی، دفاع مقدس، عقلانیت، معنویت، عدالت

^۱ کارشناس ارشد شهرسازی طراحی و برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای

^۲ کارشناس ارشد مدیریت منابع انسانی

بیان مسئله و تحلیل موضوع

الف. در اواخر صحیفه انقلاب - که به حق مانیفست انقلاب اسلامی است - چنین آمده است:

"و وصیت من به همه آن است که با یاد خدای متعال به سوی خودشناسی و خودکفایی و استقلال با همه ابعادش به پیش [روند] و بی‌تردید دست خدا با شماست؛ اگر شما در خدمت او باشید و برای ترقی و تعالی کشور اسلامی به روح تعاون ادامه دهید و اینجانب با آنچه در ملت عزیز از بیداری و هوشیاری و تعهد و فداکاری و روح مقاومت و صلابت در راه حق می‌بینم و امید آن دارم که به فضل خدای متعال این معانی انسانی به اعقاب ملت منتقل شود و نسل بعد نسل بر آن افزوده گردد."^۳

اگر تنها همین یک بند از وصیت‌نامه حضرت امام رحمه...علیه باقی مانده بود، کافی بود تا تکلیف با بسیاری از مسائل پیش روی کشور در دهه‌ها و حتی سده‌های آتی روشن شود. امام رحمه...علیه همگان را به سوی خودشناسی و خودکفایی و استقلال همراه با یاد خدای متعال توصیه نموده و ترقی و تعالی و پیشرفت ایران را جز با روحیه تعاون، مقاومت و تعهد و فداکاری ملت در راه حق میسر ندانسته است.

ب. انقلاب اسلامی ایران تحوّل بنیادین در عرصه‌های مختلف فرهنگی، سیاسی و اجتماعی و... در جامعه ایران و جهان ایجاد کرد و از این روی تا مدت‌ها برای بسیاری از اندیشمندان جهان بیش از آنکه حائز اهمیت باشد، عجیب و گیج‌کننده بود. در این راه نبود یک بستر برای ارائه عینی آنچه که پیشوایان انقلاب در ذهن می‌پروراندند پیچیدگی را بیش از پیش کرده بود. جایی که وقوع جنگ تحمیلی - که به عنوان نقطه عطفی در تاریخ انقلاب و این مرز و بوم همیشه باقی خواهد ماند - بسیاری از حصارهای ذهنی را شکست و در بسط گفتمان انقلاب اسلامی سهم به‌سزایی ایفا کرد.

ج. یکی از ثمرات و برکات برجسته‌ی دفاع مقدس ایجاد یک مکتب عملی در عصر حاضر بود. چنانچه شهید مطهری رحمه...علیه درباره‌ی سالار شهیدان می‌فرماید:

^۳ موسوی خمینی، روح...، وصیت‌نامه الهی - سیاسی، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، چاپ اول، خرداد ۱۳۶۸، ص ۳۷.

سومین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت

واکاوی مفاهیم و نظریه‌های رایج توسعه و تجارب ایران و جهان: بر سوی نظریه اسلامی ایرانی پیشرفت

ارديبهشت و خرداد ۱۳۹۳

"حسین مکتب عملی در اسلام تأسیس کرد."^۴

"امام حسین مکتب به وجود آورد ولی مکتب عملی اسلامی. مکتب او همان مکتب

اسلام است، ولی اسلام بیان کرد و حسین عمل کرد."^۵

می‌توان گفت آنچه که امام خمینی به تأسی از پیشوایان دین و خاصه حضرت اَباعبدالله...الحسین در فاصله سال‌های ۱۳۴۲ تا ۱۳۵۹ هـ. ش فرموده بود، در دفاع مقدس نمود عینی پیدا کرد و مدل انسان و جامعه‌ای که اسلام به دنبال ساخت آن بود در دفاع مقدس تولد و حیاتی دوباره یافت.

د. "در طول جنگ بخشی از جامعه فرصت یافت با هستی خود از انقلاب اسلامی دفاع کند و شرکت خود را در تداوم آرمان‌های حسینی بیازماید. این آزمون که با خون و روح جامعه همراه شد، تداوم انقلاب را تضمین کرد و بدین سان شهدا نیروهای جاودان انقلاب شدند و آزادگان نیز سپاه ذخیره‌ای که به آغوش اسلام بازگشتند."^۶

.....

ایران مانند هر کشور دیگری باید دارای الگوی پیشرفت مبتنی بر شرایط خود باشد و تمام استفاده‌ی ممکنه را از ظرفیت‌های خویش ببرد. از بزرگ‌ترین ظرفیت‌های این جامعه جریان جنگ تحمیلی است که علی‌رغم فشارها و آسیب‌های گوناگون برای ایران، خیرات و برکات زیادی را نیز برای جامعه میسر ساخت و جدای از این موضوع به عنوان یک نقشه‌ی راه، نقشی اساسی در طراحی و تحقق الگوی پیشرفت کشور بازی کرده و خواهد کرد.

مقاله حاضر در پی آن است تا با در نظر گرفتن ظرفیت‌های ملی و آرمان‌های جمهوری اسلامی ایران؛ نشان دهد که چه مولفه‌هایی از دفاع مقدس می‌توانند بر طراحی و تحقق الگوی اسلامی- ایرانی پیشرفت موثر باشند. دوران دفاع مقدس مملو از تجربه‌های گرانبهایی است که استخراج عواملی که موجبات برتری ایران را در آن دوران فراهم کردند و نیز ظرفیت‌های پس از آن - همچون ایجاد روحیه اعتماد به نفس در جهت حرکت به سمت

^۴. مطهری، مرتضی، مجموعه آثار (جلد ۱۷)، انتشارات صدرا، چاپ چهاردهم، تیر ۱۳۸۹، ص ۸۹.

^۵. همان، ص ۱۰۹ و ۱۱۰.

^۶. پارسانیا، حمید، حدیث پیمانانه، نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاه‌ها، چاپ اول، بهار ۱۳۸۹، ص ۳۵۳.

خودکفایی - برای جامعه‌سازی کمک شایانی به طراحی و اجرای الگوی پیشرفت بومی خواهد کرد.

هدف پژوهش

توسعه و توسعه‌یافتگی دلیل بر حقانیت یک مکتب خاص نیست؛ اما مسلماً حقانیت با توسعه در تعارض نیست و حتی به عکس مکتبی چون مکتب ما که داعیه‌ی اصلاح دنیا و آخرت را دارد مسلماً توسعه را ارج می‌نهد.^۷

درباره‌ی ایران نکته حائز اهمیت این است که الگوی اسلامی- ایرانی پیشرفت باید مبتنی بر مکتب اسلام و در محیط ایران تدوین گردد تا بتواند برای رشد و تعالی کشور مفید واقع شود و پیشرفتی منطبق با الگوی بومی میسر سازد. در این راستا منظور از اسلامی، آن است که پیشرفت بر مبانی نظری و فلسفی اسلام و مبانی انسان‌شناختی مکتب اسلام استوار بوده و اهداف و ارزش‌ها و شیوه‌های انجام کار از دیدگاه اسلام سرچشمه و نشأت گیرد. منظور از ایرانی هم آن است که این الگو به وسیله متفکران ایرانی و در محیط جغرافیایی ایران تدوین و به کار گرفته شود و از دیگران و سایر ملل اخذ نگردد.^۸

ارزش مقاله حاضر می‌تواند در همین نکته باشد که به دنبال حداکثر استفاده از ظرفیت‌های کشور برای طراحی و تحقق الگوی بومی پیشرفت ایران است. اگر ارزش و جایگاه دفاع مقدس به درستی فهم شود که تبلور عینی و عملی دیدگاه توحیدی مکتب اسلام و نمود عاشقانه‌ی حرف‌های عالمانه بوده است، در این صورت یکی از بهترین نسخه‌ها برای الگوبرداری و حرکت به سمت پیشرفت و تعالی؛ مطالعه‌ی هدفمند دوران دفاع مقدس و استخراج توانمندی‌ها و ظرفیت‌های آن برای جامعه‌سازی در عصر حاضر خواهد بود.

هدف اصلی مقاله حاضر یک موضوع بوده و آن استخراج و احصاء برخی نقش‌ها و ظرفیت‌های دفاع مقدس در طراحی و تحقق الگوی پیشرفت کشور است. به امید آنکه این

۷. نگاه کنید به: لاریجانی، محمدجواد، مبانی نظری برای برنامه توسعه: مدارهای توسعه، خوداتکایی و

بخش خصوصی، مجلس و راهبرد، خرداد و تیر ۱۳۷۲، شماره ۲.

۸. نگاه کنید به: بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با اعضای مرکز طراحی الگوی اسلامی- ایرانی پیشرفت در تاریخ ۱۳۹۱/۱۲/۱۴.

مقاله فتح بابی باشد برای تحقیقات بیش‌تر پیرامون ظرفیت‌های متنوع و متکثر دفاع مقدس.

روش کار مقاله حاضر که از روش تحقیق مرور سیستماتیک در آن استفاده شده است؛ بدین صورت می‌باشد که ابتدا به بررسی معیارهای الگوی پیشرفت کشور و مولفه‌های موفقیت ایران در دوران جنگ تحمیلی پرداخته شده و در ادامه به برخی از نقش‌ها و ظرفیت‌های دفاع مقدس در طراحی و تحقق الگوی پیشرفت کشور اشاره شده است. در این راه نگارنده معتقد است که دفاع مقدس به عنوان یک فرهنگ معنوی تمام ناشدنی که عقلانیت و عدالت فردی و اجتماعی بر آن حاکم است، می‌تواند به عنوان الگویی در جهت پیشرفت کشور مورد استناد قرار گیرد.

نکته‌ی دیگر اینکه؛ در کنار این موضوع و به عنوان زمنیه‌ی طرح بحث بالا؛ باید به برخی از علل موفقیت‌ها در طول جنگ تحمیلی نیز اشاره کرد که این کار در این مقاله صورت گرفته است.

پیشینه تحقیقات پیرامون پیشرفت و دفاع مقدس

در ایران از حدود ۱۵۰ سال قبل تلاش‌ها برای رشد و پیشرفت کشور شروع گردید و باب بحث و گفتگو پیرامون تئوری‌های مختلف توسعه گشوده شد. این موضوع ادامه داشته تا با وقوع انقلاب اسلامی یک تغییر اساسی در مفاهیم، روش‌ها و اهداف جامعه‌ی ایران پدید آمد و موضوع توسعه رنگ و بویی دیگر یافت. از این پس بود که این مفهوم از سوی رهبران این نهضت و خاصه مقام معظم رهبری شروع به بازتولید خود کرد و ایشان مشخصاً از مفهوم الگوی اسلامی- ایرانی پیشرفت در این زمینه نام بردند.

باید توجه داشت که توسعه و پیشرفت، به معنای حرکت از وضع موجود به وضع مطلوب است و برای تحقق این موضوع از سوی مقام معظم رهبری، موضوع الگوی اسلامی- ایرانی پیشرفت طرح شد. در الگوی اسلامی- ایرانی پیشرفت توحید محور است و هر گونه رشد و رفاه که در جامعه ایجاد می‌شود، برای نزدیکی فرد به خداوند متعال و قرب الهی است. در واقع پیشرفت هم در جهت توسعه‌ی زندگی مادی و هم در جهت پیشبرد معنوی فرد و جامعه است.

الگوی اسلامی- ایرانی پیشرفت سنگ بنای تمدن نوین اسلامی در عصر حاضر است و برای تحقق آن طراحی و اجرا می‌گردد. برای حرکت و سوق به سوی تمدن نوین اسلامی؛ استفاده از تمام ظرفیت‌های درونی و بیرونی - با رعایت ضوابطی خاص - در دستور کار است و در این راه باید پیشینه‌ی ایران و اسلام مورد بررسی قرار گیرد و از نقاط برجسته و تاریخ‌ساز این ملت برای تحقق طرح کلی استفاده کرد.

جنگ تحمیلی و هشت سال دفاع مقدس یکی از همین نقاط تاریخ‌ساز است. جنگی که از هر لحاظ الگو است، چرا که رهبر این نهضت، حضرت امام خمینی رحمه‌الله‌علیه در برابر هجمه‌ی انتقادات معاندین درباره‌ی جنگ فرمود:

ما در جنگ برای یک لحظه هم نادم و پشیمان از عملکرد خود نیستیم.^۹ به راستی اگر قطعه‌ای از تاریخ این مرزوبوم تا این حد مورد استناد است که چیزی جز حق و حقیقت به همراه ندارد، نباید به عنوان زمینه‌ساز تمدنی نو مورد وثوق باشد؟! آیا جنگی که برای خود یک فرهنگ بنا کرده و ظرفیت‌های بسیاری در دل خود نهفته دارد؛ باید تنها در دل خاطره‌گویی‌های شبانه زنده شود؟!

باید اشاره شود که درباره ربط میان دفاع مقدس و الگوی اسلامی- ایرانی پیشرفت، تحقیقات و پژوهش‌های متقن و مستقیمی یافت نشده است و شاید اگر تک‌مقاله‌ی دکتر حسین علایی با عنوان "مولفه‌های تاثیرگذار بر تدوین الگوی اسلامی- ایرانی پیشرفت با توجه به تجربیات دفاع مقدس" نبود، باید می‌گفت: «چیزی موجود نیست!!!»

چهارچوب نظری تحقیق

روش‌های دستیابی به معیارهای الگوی اسلامی- ایرانی پیشرفت

شاید بتوان چند روش برای دستیابی به مولفه‌ها و معیارهای پیشرفت در هر تجمعی متصور شد و علی‌الاصول در یک تحقیق منصفانه باید نتیجه هر یک از این روش‌ها؛ در هر جامعه‌ای با روش دیگر مشابه باشد یا به بیان بهتر؛ حالت ایده‌آل محقق شدن این موضوع است. اما به طور اجمالی می‌توان این روش‌ها را اینگونه برشمرد:

۱- رجوع به رهبران نهضت

۹. صحیفه‌ی نور، ج ۲۱، ص ۹۵.

۲- رجوع به عقلانیت پایه

۳- رجوع به هویت جامعه

اما نوشته حاضر؛ ظرفیت بررسی هر سه طریق پیش گفته، آن هم به صورت تفصیلی را ندارد؛ لذا برای تسریع در تحقق هدف این تحقیق؛ بحث به اجمال از دو طریق نخست یعنی رجوع به رهبران نهضت و رجوع به عقلانیت پایه پیگیری می‌شود.^{۱۰}

رجوع به رهبران نهضت

اولین راه این است که در هر تجمعی به سخنان رهبران آن تجمیع استناد کنیم. بدین معنا که اگر مردمی حول یک رهبر جمع شده‌اند و حتی با کمک رهنمودهای وی نهضتی ایجاد کرده‌اند، اولین موردی که به ذهن متبادر می‌شود، اشتراک در غایت و هدف آن‌ها می‌باشد. یعنی اگر مردم هند گرد گاندی جمع شدند و به وسیله‌ی او نهضتی در این کشور ایجاد کردند، در وهله‌ی اول پیام گاندی را قبول داشتند و پذیرفتند که طبق موازین و مولفه‌ها و معیارهای مورد نظر او؛ حرکت خود را پیش ببرند. همین مورد را می‌توان در آفریقای جنوبی و کاری که نلسون ماندلا در براندازی نظام آپارتاید انجام داد دنبال کرد. این موضوع در بیان مقام معظم رهبری در تبیین رابطه‌ی مردم با امام خمینی رحمه‌الله‌علیه

– به عنوان رهبر این نهضت – به این صورت آمده است؛

ارادت و محبت مردم به امام بزرگوار، صرفاً از نوع یک علقه‌ی قلبی، احساسی و عاطفی نیست. اگرچه از لحاظ احساسات و عواطف، محبت امام در دل‌ها موج می‌زند، اما این همه‌ی مسئله نیست؛ بلکه ارادت مردم به امام بزرگوار، به معنی پذیرش مکتب امام به عنوان راه روشن و خط روشن حرکت عمومی و همگانی ملت ایران است. یک راهنمای نظری و عملی است که کشور و ملت را به عزت و پیشرفت و عدالت می‌رساند.^{۱۱}

اگر بخواهیم در نسخه‌ی بومی به بررسی این موضوع بپردازیم باید بیانات رهبر این نهضت یعنی امام خمینی رحمه‌الله‌علیه و البته مقام معظم رهبری – که رهبری این انقلاب در

۱۰. برای استخراج معیارهای پیشرفت از طریق رجوع به هویت جامعه، مراجعه کنید به؛ آفاکثیری، حمیدرضا، جستاری در مفهوم توسعه، معیارهای مدل ایرانی از توسعه و جایگاه برنامه‌ریزی شهری در آن، زمستان ۱۳۹۱، دانشگاه آزاد اسلامی، دانشکده هنر و معماری.

۱۱. مقام معظم رهبری، ۱۳۹۰/۰۳/۱۴.

سومین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت

واکاوی مفاهیم و نظریه‌های رایج توسعه و تجارب ایران و جهان: به سوی نظریه اسلامی ایرانی پیشرفت

اربدی‌بشت و خردلو ۱۳۹۳

عصر حاضر به عهده ایشان است - را بازخوانی کنیم و ببینیم، ایشان درباره معیارها و ضوابط الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت آیا مواردی را برشمرده‌اند؟! در این راه می‌توان شاخصه‌های مکتب امام راحل را در بیان مقام معظم رهبری جستجو کرد.^{۱۲} شاخصه‌ها، معیارها و مولفه‌هایی که توسط یکی از شاگردان خود ایشان و رهبر فعلی انقلاب احصاء شده است و از سوی ایشان برای نظام‌سازی مورد اشاره قرار گرفته است.

معنویت، عقلانیت و عدالت ابعاد اصلی مکتب امام رحمه‌الله‌علیه است.^{۱۳}

.....

بُعد معنویت؛ یعنی امام بزرگوار ما صرفاً با تکیه‌ی بر عوامل مادی و ظواهر مادی، راه خود را پی نمی‌گرفت؛ اهل ارتباط با خدا، اهل سلوک معنوی، اهل توجه و تذکر و خشوع و ذکر بود؛ به کمک الهی باور داشت. بُعد عقلانیت، به کار گرفتن خرد و تدبیر و فکر و محاسبات، در مکتب امام مورد ملاحظه بوده است.

بُعد سومی هم وجود دارد، ... و آن، بُعد عدالت است. این‌ها را باید با هم دید. تکیه‌ی بر روی یکی از این ابعاد، بی‌توجه به ابعاد دیگر، جامعه را به راه خطا می‌کشاند، به انحراف می‌برد.^{۱۴}

ملاحظه می‌شود که به صراحت در بیانات رهبری سه شاخصه‌ی عقلانیت، عدالت و معنویت از مکتب امام استخراج می‌شود.

رجوع به عقلانیت پایه‌ی نهضت

راه دوم این است که به سند اصلی عقلانیت پایه ایران رجوع کنیم. برای شفاف‌تر شدن بحث، این مورد کمی بیشتر توضیح داده می‌شود؛ عقلانیت پایه

۱۲. (بیانات در بیست و دومین سالگرد ارتحال حضرت امام) ۹۰/۰۳/۱۴.

۱۳. مقام معظم رهبری، ۹۰/۰۳/۱۴.

۱۴. همان.

اعمال اختیاری^{۱۵} انسان یک پوسته‌ی ظاهری دارند و یک محتوای باطنی - یا هسته‌ی معنوی- که اصل هسته‌ی داخلی اعمال است. یعنی اولاً تمایز افعال به تمایز هسته‌ی درونی آن‌هاست و ثانیاً فهم اعمال به کشف هسته‌ی درونی آن‌هاست.

دکتر محمد جواد لاریجانی عقلانیت را به دو دسته عقلانیت "موضعی" و "پایه" تقسیم می‌کند و عقلانیتی که منتسب به فعلی خاص (موضعی خاص) باشد را عقلانیت موضعی می‌نامند. باید توجه داشت در مفهوم عقلانیت موضعی؛ هیچ بار ارزشی وجود ندارد بلکه تنها مفهومی مدرج است! یعنی شدت و ضعف دارد. اما به رغم تعدد فراوان افعال و در نتیجه تعدد عقلانیت‌های منتسب به آن‌ها، صورت عمومی‌تری از عقلانیت قابل طرح است که آن را عقلانیت کلی یا عقلانیت پایه می‌نامند. و از طریق عقلانیت جامع یا پایه می‌توان به هسته‌ی درونی افعال پی برد.

نکته مهم این است که «عقلانیت کلی» عمده‌تاً از چند پایه تشکیل می‌شود و هر پایه به سوالی مهم پاسخ می‌گوید. سوالات اساسی مزبور عمده‌تاً عبارت‌اند از:

یک. "آیا وجود انسان (و جهان) دارای معنای خاصی است؟ جایگاه انسان در جهان و نسبت هر دو به عالم وجود چیست؟"

دو. آیا انسان دارای کمال خاصی است؟ و اگر هست برای نیل بدان راه ویژه‌ای در پیش دارد؟"

سه. "برای نیل به کمال انسانی آیا زندگی جمعی بهتر است؟ آیا ضروری است؟ چگونه تجمعی هادی به غرض است؟"^{۱۶}

در باب عقلانیت پایه باید توجه کرد که این مفهوم برای هر تجمع عامل یا حتی نظام سیاسی قابل طرح و بررسی است.

سند عقلانیت پایه ایران

۱۵. نگارنده آن را به صورت کلی عمل می‌نامد و هر جا صحبت از عمل است، منظور عمل اختیاری است.

۱۶. لاریجانی، محمد جواد، "تدین، حکومت و توسعه"، چاپ دوم، موسسه فرهنگی دانش و اندیشه معاصر، ۱۳۸۶، ص ۱۷۵ و ۱۷۶.

در هر کشوری؛ متن قانون اساسی آن کشور سندی است که مردم به دور آن جمع شده‌اند و به طور قطع بهترین سند بررسی عقلانیت پایه هر سرزمینی؛ قانون اساسی آن می‌باشد. چنانچه در مقدمه‌ی قانون اساسی نیز تلویحاً به آن اشاره شده است؛

قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران مبین نهادهای فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی جامعه ایران بر اساس اصول و ضوابط اسلامی است که انعکاس خواست قلبی امت اسلامی می‌باشد. ماهیت انقلاب عظیم اسلامی ایران و روند مبارزه مردم مسلمان از ابتدا تا پیروزی که در شعارهای قاطع و کوبنده همه قشرهای مردم تبلور می‌یافت این خواست اساسی را مشخص کرده و اکنون در طلیعه این پیروزی بزرگ ملت ما با تمام وجود نیل به آن را می‌طلبد.^{۱۷}

همچنین در ادامه آمده است؛

حکومت از دیدگاه اسلام، برخاسته از موضع طبقاتی و سلطه‌گری فردی یا گروهی نیست بلکه تبلور آرمان سیاسی ملّتی هم‌کیش و هم‌فکر است که به خود سازمان می‌دهد تا در روند تحول فکری و عقیدتی راه خود را به سوی هدف نهایی (حرکت به سوی الله) بگشاید.

... رسالت قانون اساسی این است که زمینه‌های اعتقادی نهضت را عینیت بخشد و شرایطی را به وجود آورد که در آن انسان با ارزش‌های والا و جهان‌شمول اسلامی پرورش یابد.^{۱۸}

ملاحظه می‌شود که در متن قانون اساسی؛ رسالت آن ایجاد جامعه‌ای نمونه و به وجود آوردن شرایطی برای پرورش انسان با ارزش‌های والا تصریح شده است. بنابراین می‌توان – و البته باید! – برای استخراج معیارها و مولفه‌های الگوی پیشرفت به آن مراجعه کرد.

تحقیقی ساده نشان خواهد داد که سه اصل عقلانیت، عدالت و معنویت از متن قانون اساسی قابل استخراج هستند. روش‌های تحلیل محتوایی کلام، روش تحلیل گفتمان برای این منظور مناسب هستند. روش کار بدین نحو خواهد بود که باید اصول قانون اساسی از حیث گفتمانی مورد بررسی قرار گیرد؛ یعنی سنجیده شود چه شاخصه‌هایی از دل اصل‌های

۱۷. مقدمه‌ی قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران.

۱۸. همان.

سومین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت

واکاوی مفاهیم و نظریه‌های رایج توسعه و تجارب ایران و جهان: به سوی نظریه اسلامی ایرانی پیشرفت

ارديبهشت و خرداد ۱۳۹۳

قانون اساسی قابل استخراج هستند و یا بندهای مختلف قانون اساسی بر چه اساسی استوار شده‌اند؟!

چنانچه مشخص است، در قانون اساسی ایران سه اصل اول؛ بیانگر نگاه هستی‌شناسانه و معرفتی کشور می‌باشد و به درستی منظور پژوهشگر را در استخراج اصول فوق میسر می‌سازد.^{۱۹}

باید توجه داشت که سه معیار یاد شده، وجه مشترک بسیاری از الگوهای پیشرفت و تمدن‌سازی می‌باشند. نه تنها وجه و مولفه‌ی مشترک و عام توسعه، بلکه بعضاً در الگوهای مختلف؛ هدف هم می‌باشند و نیل به آن‌ها غایت آن نظام می‌باشد. اختلاف از آن جایی شروع می‌شود که نظامات گوناگون؛ تعاریف و تعبیر مختلفی در این سه دارند. اما نکته‌ی مهم این است که در ایران موارد فوق نه تنها تعاریف خاص به خود را دارند بلکه به واسطه‌ی نقش دین در جامعه این مفاهیم از قداست بیشتری نیز برخوردارند. در واقع عقلانیت عاری از معنویت و عدالت و معنویت عاری از آن دو قابل طرح و پذیرش نیست و به سبب نگاه دینی به آن‌ها از ارزش بالاتری نیز برخوردارند.

عوامل درونی موفقیت‌های ایران در دوران دفاع مقدس^{۲۰}

پیروزی انقلاب اسلامی ظرفیت عظیمی را برای پیشرفت جامعه‌ی ایران ایجاد نمود که مهم‌ترین آن‌ها برجیدن مانع اصلی و اساسی پیشرفت یعنی استبداد و وابستگی دولت شاهنشاهی به بیگانه بود. تشکیل جمهوری اسلامی با آرای مردم، امکان شکوفایی استعدادهای آحاد ملت را فراهم آورد. اما بروز جنگ موجب شد که توانمندی‌ها و ظرفیت‌های ملی جهت دفع متجاوز، حفظ تمامیت ارضی کشور و حماسه‌آفرینی‌های بی‌نظیر در دوران دفاع مقدس صرف گردد. بنابراین، دوران جنگ تجربه‌ی عظیمی از ظهور پیشرفت‌ها در صحنه‌ی عملیات و توسعه‌ی توانمندی‌های نظامی است که می‌تواند، به عنوان تجربه‌ای ارزشمند برای تدوین الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت مورد استفاده قرار گیرد.

۱۹. برای این موضوع به اصل‌های دوم، سوم، دوازدهم، نوزدهم و ... قانون اساسی مراجعه شود.

۲۰. نه مورد از موارد یاد شده در این بخش از مقاله‌ی دکتر حسین علایی با عنوان "مولفه‌های تأثیرگذار بر تدوین الگوی اسلامی- ایرانی پیشرفت با توجه به تجربیات دفاع مقدس" اقتباس شده است.

با مراجعه به فرماندهان و دست‌اندرکاران طرح‌ریزی‌های عملیات‌های دوران جنگ و نیز متخصصان و خبرگان نظامی و هم‌چنین مطالعه بر روی تمام عملیات‌های انجام شده در دوران دفاع مقدس مشخص می‌شود که پیروزی در جبهه‌ها مرهون توجه به مولفه‌های اساسی و بنیادی به شرح ذیل بوده است:

۱- مقاومت‌های مردمی، رزمندگان داوطلب به همراه ایمان، انگیزه و روحیه‌ی ایثارگری

مقاومت‌های مردم و حضور فوری رزمندگان داوطلب از عوامل اصلی ناکامی ارتش عراق در رسیدن به اهداف خود در روزهای اول جنگ بوده است. برای مثال، می‌توان به مقاومت مردم خرمشهر و رزمندگان مدافع این شهر در بدو تهاجم ارتش عراق به ایران اشاره نمود. ارتش عراق در نظر داشت این شهر را با یک گردان نیروی مخصوص و ظرف چند روز به تصرف خود درآورد. اما مقاومت ۳۴ روزه رزمندگان داوطلب از سراسر ایران و حماسه-آفرینی‌های مردم این شهر موجب شد تا ارتش عراق در طی یک زمان نسبتاً طولانی با تلفات زیاد و با اعزام نیروهای بیش‌تر به استعداد یک لشکر خرمشهر را در ۴ آبان ۱۳۵۹ به تصرف درآورد. این مقاومت باعث جلوگیری از پیشروی سریع ارتش عراق و دستیابی به اهداف مورد نظر گردید.

در ادامه‌ی جنگ نیز بار اصلی بیرون راندن ارتش متجاوز از سرزمین‌های ایران را رزمندگان با ایمان و داوطلب بسیجی، سپاهی، جهادی و ارتشی بر عهده داشتند. امام خمینی رحمه‌الله‌علیه در این باره می‌فرمایند:

رزمندگان ما در دنیای اعتقاد و در جهان ایمان تنفس می‌کنند.^{۲۱}

۲- وجود اراده‌ی جنگیدن و تسلیم نشدن در مقابل دشمن و تصمیم‌گیری‌های به موقع

از دیدگاه امام خمینی؛ چون صدام بدون یک عذر موجهی به ایران هجوم آورد؛ بنابراین

۲۱. صحیفه نور، ج ۲۱، ص ۶۸-۶۹.

بر همه دولت‌های اسلامی به نص قرآن واجب است که مقاتله کنند با دولت عراق تا برگردد به ذکر خدا و امر خدا.^{۲۲}

ایشان در ۱۳۵۹/۸/۱۶ می‌فرمایند:

ما راضی به جنگ نبودیم و نیستیم، لکن اگر کسی تعدی بکند دهان او را خرد می‌کنیم.

این سخنان که مبنای تصمیم‌گیری ایشان برای تسلیم نشدن در برابر اراده دشمن بود؛ باعث شد که مردم و نیروهای مسلح تکلیف خود را بدانند و تا بیرون راندن آخرین سرباز ارتش متجاوز به دفاع در برابر ارتش عراق بپردازند.

۳- مطالعه و بررسی بر روی استعداد، آرایش و تاکتیک‌های دشمن و برنامه‌ریزی

جهت فائق آمدن بر توانایی‌های خصم و ابتکار عمل در طرح‌ریزی‌های مانور

شیوه طرح‌ریزی همه عملیات‌ها، بررسی وضعیت جوی در زمان برنامه‌ریزی شده برای درگیری در اثر آن بر توانایی‌های خودی و دشمن، مطالعه بر روی جغرافیای زمین عملیات و تهیه‌ی برآورد اطلاعاتی از توانایی‌ها و نقاط ضعف دشمن و سپس طرح‌ریزی مانور با توجه به مطالعات فوق و نقاط قوت نیروهای خودی بود.

۴- ساختار و سازماندهی مناسب و انعطاف‌پذیر با توجه به برنامه‌ی هر عملیات و

فرماندهی و هدایت درست رزمندگان در حین اجرای هر عملیات

دوران دفاع مقدس، توانست شرایطی را فراهم کند تا سازمان مناسبی که متناسب با نیازهای جبهه‌های جنگ باشد، به مرور زمان از سوی فرماندهان سپاه و با همت رزمندگان بسیجی و در ظرف سازمانی سپاه به وجود آید. از سوی دیگر، بنیه‌ی تجهیزاتی و تدارکاتی ارتش که از زمان رژیم گذشته باقی مانده بود، توانست با سازماندهی مجدد در خدمت دفاع از کشور قرار گیرد. علاوه بر این، فرماندهان جنگ توانستند با تشکیل نهادهای رزمی جدید و ترکیب آن‌ها با استعداد و قوت‌های ارتش، گروه‌های رزمی مناسبی را پدید آورده و طرح‌های بزرگ عملیاتی سرنوشت‌ساز را برنامه‌ریزی و اجرا کنند. در حین جنگ، افزایش قدرت نظامی و توسعه سازمان جنگی از دغدغه‌های فرماندهان حاضر در صحنه نبرد بود.

۵- به کارگیری درست و تأمین تجهیزات، تسلیحات و مهمات مورد نیاز

۲۲. صحیفه نور، ج ۱۳، ص ۲۷۶.

در جنگ نمی‌توان بدون سلاح و تجهیزات لازم جنگید، اما گاهی تسلیحات فراوانی وجود دارد ولی به کارگیری آن‌ها به درستی صورت نمی‌گیرد. در هر صحنه عملیاتی جبهه که برخوردار از فرماندهی با ایمان، فکور، با تدبیر و هوشمندتر باشد، او می‌تواند به بهترین شکل از امکانات استفاده کند. البته بهره‌گیری از امکانات و منابع در چارچوب یک راهبرد صحیح می‌تواند موجب موفقیت گردد.

۶- نیروی انسانی داوطلب و با روحیه و پراگیزه و دارای دانش و مهارت لازم بی‌شک از مواردی که توفیقات فراوان را برای ایران در جبهه‌ها به وجود آورد؛ وجود نیروهای انسانی با استعداد و کاربرد داوطلب بود. زمانی که انسان کاری را داوطلبانه انجام می‌دهد، قطعاً توان بیش‌تری نسبت به زمانی که همان کار را جبراً انجام دهد، به خرج خواهد داد.

طبیعی است که وزن مولفه‌های فوق در هر عملیات و در مناطق مختلف جبهه‌ها متفاوت بوده است. ولی در هر صورت نقش نیروی انسانی داوطلب و باروحیه و پراگیزه و دارای دانش و مهارت لازم در هر شرایطی مهم‌ترین نقش را در پیروزی‌ها ایفا کرده است و در زمانی هم که شکست روحی اتفاق افتاده است و استقامت رزمندگان فروریخته است کار چندانی از سایر مولفه‌ها برنیامده است.

۷- داشتن صبر و حوصله و استقامت

یکی از تجربیات دوره جنگ تحمیلی آن بود که امام خمینی رحمه‌الله‌علیه برای ترسیم وضعیت غلبه بر دشمن می‌فرمودند که این جنگ اگر ۲۰ سال هم طول بکشد ما ایستاده-ایم. همچنین ایشان می‌فرمودند:

تعلیمی که خدای تبارک و تعالی به مسلمین داده است، این است که باید در مأموریت‌های خودتان استقامت داشته باشید، پایداری داشته باشید.^{۲۳}

این سخن امام، داشتن صبر و حوصله و تمرکز نمودن بر مسأله اول کشور را که همان جنگ بود به همه یادآور می‌شد تا در درازمدت بتوان با برنامه‌ریزی، وقت گذاشتن و پیگیری نتیجه مطلوب را گرفت.

۸- در اولویت قرار گرفتن مسأله‌ی جنگ

۲۳. صحیفه نور، ج ۱۳، ص ۴۶۳.

با آغاز جنگ، شرایط فوق‌العاده در کشور پدید نیامد و بخش‌های زیادی از کشور من- جمله مرکز و شرق ایران خیلی در معرض آسیب‌های جنگ قرار نگرفت، با این وجود امام خمینی سعی داشتند تا دفاع از کشور را به عنوان مسأله‌ی اول کشور مطرح کنند و آن را در اولویت قرار دهند. ایشان در همان هفته‌ی اول جنگ خطاب به ملت ایران فرمودند: امروز روزی است که تمام مردم باید از شهرهای خود دفاع کنند و به شهرهای خود دفاع کنند و به شهرهای جنگ‌زده کمک نمایند. امروز روزی است که بر تمام ملت واجب است با سربازان و پاسداران اسلام و ایران همکاری لازم و نزدیک داشته باشند.^{۲۴}

۹- ایجاد فرهنگ متناسب با نیاز دفاع

در جبهه، فرهنگ فردگرایی و تک‌محوری تبدیل به یک حرکت جمعی و انجام کار گروهی شد و بسیاری از خلیات ناپسند و مذموم از جمله خودخواهی، جزم‌نگری، تعصب بی‌جا، حسادت، جای خود را به صداقت، پارسایی، شجاعت و فداکاری داد. آفرینش چنین فرهنگی در موفقیت جبهه‌ها نقش مؤثری ایفا کرد. پیروزی‌های ایران در پی تحول فرهنگی در جبهه‌ها پدید آمد و برخی از شکست‌ها نیز در پی برداشت غلط از مدل موفقیت اتفاق افتاد. فرهنگ ایثار و نترسیدن از مرگ و استقبال از شهادت از دستاوردهای مهم دوران دفاع مقدس است.

۱۰- سخت‌کوشی

در دوران دفاع مقدس هدف هر رزمنده انجام تکلیف الهی خود بود و به خاطر عشق به خدا با علاقه و پشتکار به تلاش برای مقابله با دشمن ادامه می‌داد. موفقیت هر رزمنده در انجام وظیفه الهی موجب موفقیت کل جبهه می‌شد. شرایط دشوار جنگ ایجاب می‌کرد که فرماندهان و رزمندگان از تمام ظرفیت وجودی خود برای غلبه بر دشمن استفاده کنند و زمان حضور خود در میدان نبرد را به صورت شبانه‌روزی درآورند.

۱۱- یادگیری و تقلید درست

جبهه‌های جنگ به دانشگاهی بزرگ برای آموختن و یادگیری تبدیل شده بود. رزمندگان علاوه بر آن که چگونگی استفاده از سلاح‌های مختلف و نیز تاکتیک‌های جنگیدن

۲۴. صحیفه نور، ج ۱۳، ص ۹۸.

با دشمن را یاد می‌گرفتند از فضایل اخلاقی یکدیگر نیز تقلید می‌کردند. فرماندهی هر یگان با رفتار خود اسوه‌ای برای سایر رزمندگان بود.

۱۲- داشتن رهبری واحد و اتحاد و وحدت مردم و مسئولین^{۲۵}

در این مورد نیاز به توضیح کم‌تری است، چرا که به نظر می‌رسد تقریباً بر تمامی جریان‌های فکری این موضوع ثابت شده باشد که رأی واحد بد نیز از چندرأیی و تشتت آرا به مراتب به‌تر خواهد بود. حال این نکته با رهبری مقتدرانه و شکوهمند امام رحمه‌الله همراه شود، حاصل آن جز پیروزی‌های مداوم برای جناح اسلام نخواهد بود. باید یادآور شد که خود این موضوع - یعنی داشتن رهبری واحد و پذیرش این امر توسط همه‌ی جناح‌های درگیر موضوع - از بزرگ‌ترین درس‌های دفاع مقدس می‌باشد.

۱۳- مشاهده عینی دشمن^{۲۶}

مبارزه با دشمن واحد از نشانه‌های وحدت است و به طریق اولی یکی از عوامل ایجاد وحدت؛ وجود دشمن مشترک است. حال اگر این دشمن به صورت عینی و فیزیکی قابل لمس و مشاهده باشد، ایجاد اتحاد به مراتب ساده‌تر و محکم‌تر خواهد بود و این از تفاوت‌های اساسی جنگ نرم با جنگ سخت است.

مولفه‌های تأثیرگذار بر تدوین الگوی پیشرفت^{۲۷}

با توجه به مطالب پیش‌گفته این ظرفیت برای بحث وجود دارد که به بررسی ظرفیت‌ها و نقش‌های دفاع مقدس در طراحی و تحقق الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت پرداخته شود. در بخش حاضر به صورت جزئی و مختصر به مولفه‌های تأثیرگذار بر الگوی پیشرفت که از دفاع مقدس برآمده‌اند، اشاره خواهد شد. بررسی دقیق و عمیق هر یک از موارد ذیل؛ تحقیقات جداگانه‌ای با تخصص‌های مختلف می‌طلبد. به عنوان نمونه بررسی نحوه اداره و مدیریت دوره‌ی جنگ در داخل فضای کشور و جبهه‌های جنگ درس‌های بسیار زیادی

۲۵. نگاه کنید به: علایی، حسین، راز موفقیت ایران در جنگ تحمیلی، www.Dsrc.ir.

۲۶. برداشت از سخنرانی استاد احسان خسروجردی در جمع نخبگان بسیج دانشجویی کشور، رمضان ۱۳۹۱ ه. ش.

۲۷. برشمردن این مولفه‌ها به روش مرور سیستماتیک و بررسی نسبتاً جامعی از مطالب مکتوب و غیرمکتوب در این حوزه می‌باشد.

خواهد داشت که شاید بسیاری از آن‌ها در شرایط امروز ایران و بسیاری از کشورهای جهان اسلام قابل الگوبرداری باشد.

علی‌ای‌حال متناسب با هدف این تحقیق؛ مولفه‌هایی که می‌توانند در طراحی و تحقق الگوی پیشرفت بومی که متأثر و یا برگرفته از دفاع مقدس می‌باشند، استخراج گردیده است که مختصراً هر یک توضیح داده خواهد شد.

۱- اداری و مدیریتی

از نکات بسیار درس‌آموز جنگ؛ بررسی شرایط مدیریتی کشور در این برهه حساس است. یعنی باید بررسی شود که چگونه زمانی که انقلابی نوپا؛ در برابر ارتشی تا دندان مسلح قرار می‌گیرد، نه تنها به بقای خود ادامه می‌دهد بلکه هم در عرصه مدیریت داخلی کشور و هم در عرصه‌ی جنگ به پیشروی می‌پردازد.

۱.۱. مدیریت راهبردی منابع انسانی

در زمان جنگ تحمیلی در عرصه‌ی مدیریت داخلی کشور و جبهه‌های درگیر در جنگ؛ موردی که بیش از همه مشهود بود، استفاده بهینه از نیروهای انسانی بود. درست در همین زمان بود که فرماندهان ۲۲ ساله و کم‌تر!! رهبری لشگرها و تیپ‌های مختلف را بر عهده داشتند و در کنار ایشان افراد باتجربه‌ای چون چمران‌ها به اداره‌ی جنگ می‌پرداختند. نظام اداره‌ی کشور باید به گونه‌ای طراحی و اجرا گردد که بر مبنای آن مشارکت فعال قشرهای مختلف جامعه در تصمیم‌گیری‌های سیاسی و اجتماعی غیرتخصصی تضمین گردد. از سوی دیگر نظام اداری کشور باید به گونه‌ای باشد که در آن پیشرفت افراد به میزان تلاش و استعداد آن‌ها گره بخورد و کسالت و تنبلی از جامعه رخت بپندد.^{۲۸}

۱.۲. مسئولین خدمتگزار

جنگ به عینه ثابت کرد که وجود مسئولین خدمتگزار و صدوق تا چه میزان در پیشروی کشور در اهداف خویش موثر است.

حضور رهبر معظم انقلاب در جبهه‌های حق علیه باطل که آن روزها رئیس‌جمهوری ایران اسلامی را بر عهده داشتند از مواردی بود که موجبات دلگرمی و اعتماد به آرمان‌ها را

۲۸. علایی، حسین، مولفه‌های تاثیرگذار بر تدوین الگوی اسلامی- ایرانی پیشرفت با توجه به تجربیات دوران دفاع مقدس، سیاست دفاعی، سال نوزدهم، شماره ۷۴، بهار ۱۳۹۰، ص ۲۹.

سومین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت

واکاوی مفاهیم و نظریه‌های رایج توسعه و تجارب ایران و جهان: بر سویی نظریه اسلامی ایرانی پیشرفت

اردیبهشت و خرداد ۱۳۹۳

در جبهه‌ها و مردمی که دور از جبهه‌ها بودند فراهم ساخته بود. توصیه به این موضوع در کلمات امیرالمومنین در نهج‌البلاغه به کرات دیده می‌شود.

در نظام اداری، مدیر توانا کسی است که بر تمام کارها نظارت و اشراف داشته باشد. نظارت مستقیم در مرکز حکومت و هر جا که امام علیه‌السلام شخصاً حضور می‌داشت، به طور طبیعی از سوی آن حضرت انجام می‌گرفت و ایشان از نزدیک، بر حسن اجرای امور اشراف کامل داشت.^{۲۹}

جنگ تحمیلی این ذهنیت را در جامعه به وجود آورد که باید به سوی مسئولین خدمتگزار و صدوق حرکت کند و این را به عنوان یک شاخصه در انتخابات‌ها برجسته ساخت.

۲- فرهنگی - اجتماعی

شاید به جرأت بتوان گفت در میان ظرفیت‌ها و نقش‌های دفاع مقدس، عظیم‌ترین و عمده‌ترین نقش از آن ظرفیت‌های فرهنگی و اجتماعی است. این موضوع از آن جهت نیز حائز اهمیت است که برای طراحی الگوی پیشرفت باید بسیار بدان هم در طراحی و هم در تحقق اهتمام ورزید.

۱.۲. فرهنگ بودن دفاع مقدس

به علت واجب بودن دفاع مقدس، با بهره گرفتن از فرماندهی الهی امام راحل رحمه‌الله‌علیه بود که جنگ نقطه‌ی آغازی در فرهنگ‌زایی برخواسته از اسلام ناب محسوب می‌شود. فرهنگ نابی که اگر هنوز یادگارهای آن با چشم دل دیده نشود، قطعاً با تورق چند کتاب و مقاله به یادگار مانده از دوران دفاع مقدس، اعجاز آن مشخص خواهد شد. لذا اگر ادعا شود که جنگ یک دانشگاه بود، یک فیضیه‌ی انسان‌ساز بود، عراق نشده است و عراق نیست اگر ادعا شود که دفاع پر قداست هشت ساله یک مکتب جدید به جهانیان ارائه و عرضه نمود.^{۳۰} شاید بزرگ‌ترین درس این نگرش این باشد که نباید دفاع مقدس را یک رخداد و اتفاق در برهه‌ای از تاریخ قلمداد کرد. دفاع مقدس همچون عاشورا یک فرهنگ تام در عصر حاضر

۲۹. سلوک‌لایی، محمد فلاح، سیمای کارگزاران دولت اسلامی از منظر امام علی‌علیه‌السلام، معرفت، سال ۱۳۸۴، شماره ۹۳.

۳۰. نگاه کنید به؛ مصباح‌کیا، نعمت‌الله، گوهر معنویت در دفاع مقدس، روزنامه رسالت، ۱۳۹۲/۰۱/۳۱.

است. لذا در ادامه به دو جنبه از این فرهنگ و نقش و ظرفیت آن در تحقق الگوی پیشرفت کشور پرداخته می‌شود.

۲.۲. دین و معنویت (نقش آموزه‌های اسلام در موفقیت‌ها)

آنچه در اسلام ارزش دارد جهاد فی سبیل‌الله است.^{۳۱}

این بدین معناست که حتی این عرصه نیز اگر تقدس دارد به علت گره خوردن آن با توحید می‌باشد و نشان از نقش مستقیم دین و معنویت در آن دارد. آنچنان که در قرآن نیز واژه‌ی جهاد فی سبیل‌الله درباره‌ی جنگ مقدس و واژه‌ی سفک دماء (خونریزی) در مورد جنگ‌های نامشروع به کار رفته است.

فرهنگ ایثار و شهادت، رشد باورهای دینی، فضایل اخلاقی، معنوی، اخلاص و خودباوری و ... از جمله آموزه‌هایی هستند که در زمان جنگ؛ متجلی شده و بر شکل‌گیری و اجرای دگرترین‌های نظامی در هشت سال دفاعی مقدس نقش موثری داشته‌اند که این مهم بر هیچ کس پوشیده نیست، اما متأسفانه تاکنون بنا به هر دلیلی نقش آموزه‌های اعتقادی و نظامی اسلام به صورت شفاف و روشن احصاء و مستند نگردیده است.^{۳۲}

۱.۲.۱. حوزه‌های علمیه و روحانیت

تعداد کشته‌شدگان روحانی در جنگ عراق علیه ایران در میان اصناف مختلف و بر حسب جمعیت هر صنف ۲/۵ برابر سایر اصناف بوده است. نقش روحانیون در جنگ عراق و ایران در قالب تیپ‌ها و گروهان‌های مستقل و یا در میان نیروهای سپاه و بسیج نمود پیدا می‌کرد. تعداد کشته‌شدگان روحانی در جنگ بین ۲۵۰۰ تا ۴۵۰۰ تن تخمین زده شده است.

حضور روحانیون در جنگ تحمیلی نه تنها موجبات معنویت روزافزون جبهه‌ها را برای خود ایشان و سایر رزمندگان فراهم ساخته بود؛ بلکه باعث دلگرمی مردمی بود که داعیه-داران امر دین را در صفوف اول شهادت می‌دیدند و این خود به‌ترین تبلیغ عملی برای اسلام بود. این موردی است که در عصر حاضر نیز باید مورد اهتمام ویژه واقع شود.

۳۱. رشید، غلامعلی و رئوفی‌نژاد، عبدالمحمد، بررسی نقش آموزه‌های اعتقادی و نظامی اسلام بر دگرترین عملیاتی سپاه پاسداران انقلاب اسلامی در دوران هشت سال دفاع مقدس، فصلنامه مطالعات دفاعی- استراتژیک، سال دهم، شماره

۴۰، تابستان ۱۳۸۹، ص ۱۰.

۳۲. نگاه کنید به؛ همان.

۱.۲.۲. رشد و اصلاح فرهنگ مهدویت^{۳۳}

بی‌شک فرهنگ مهدویت تأثیراتی بر دفاع مقدس داشته است که از جمله‌ی آن‌ها تبعیت از نایب امام زمان، افتخار سربازی برای امام عصر و ایجاد ارتباط معنوی با امام عصر بود که باعث شد حضور مردم در جبهه‌ها بیش‌تر و پررنگ‌تر گردد. از این به بعد بود که فرهنگ مهدویت در جامعه رسوخ پیدا کرد.

۱.۲.۳. رشد و برجسته‌سازی فرهنگ شهادت (مردن یا شهادت!؟)

یکی از خصوصیات بارز دفاع مقدس برجسته‌سازی فرهنگ شهادت برای جامعه‌ی ایران بود، جامعه‌ای که امروز هزاران هزار نفر آماده‌ی شهادت را به برکت جنگ در خود گرد آورده است و کسیست که نداند ارزش یک نیروی شهادت‌طلب از یک لشکر تا دندان مجهز هیچ کم‌تر نیست...

ارزش شهید و شهادت و فرهنگ شهادت‌طلبی آن‌قدر بالاست که شهید مطهری در این باره می‌فرماید:

آنچه امروز به ما الهام می‌بخشد، قلم‌های کسانی که اسلام را روی کاغذ توصیف کرده‌اند نیست، بلکه قلم‌های کسانی است که با خون خود خطوط برجسته اسلام را بر روی بدن‌های خودشان، بر پیشانی‌شان، بر فرق شکافته‌شان (و قتل فی محرابه لشدۀ عدله)، بر روی دانه‌دانه موهای مقدس محاسن‌شان، بر روی سینه و قلب‌شان، بر پیشانی شکسته‌شان، بر دندان شکسته‌شان، بر رگ‌های گردن‌شان نوشته‌اند.^{۳۴}

۱.۲.۴. برجسته‌سازی عملی نقش دین در جامعه

جنگ فرصتی به وجود آورد تا عالی‌ترین مظاهر انسانی بروز و ظهور پیدا بکنند، آن‌هم در جامعه‌ای که تا چند سال قبل از جنگ، تعداد کاباره‌ها و عشرت‌کده‌های آن در شماره نمی‌گنجید!!

این هشت سال، مطهری از برترین صفاتی است که یک جامعه می‌تواند به آن‌ها ببالد و از جوانان خودش انتظار داشته باشد. یعنی دفاع مقدس مظهر حماسه است، مظهر معنویت

۳۳. نگاه کنید به: درویشی، امید، تأثیر متقابل دفاع مقدس و فرهنگ مهدویت، انتظار، سال هشتم، شماره ۲۷، زمستان

۸۷

۳۴. مطهری، مرتضی، مجموعه آثار، ج ۱۷، ص ۶۴۱.

و دینداری است، مظهر آرمان‌خواهی است، مظهر ایثار و از خودگذشتگی است، مظهر ایستادگی و پایداری و مقاومت است، مظهر تدبیر و حکمت است.^{۳۵}

جنگ تحمیلی در چنین شرایطی در جامعه ایران رخ داد و خود به بهترین گذرگاه برای حرکت به سمت تکوین جامعه‌ای دین‌دار بود. برجسته‌سازی نقش دین در جامعه که به صورت عملی در دفاع مقدس رخ داد یکی از مهم‌ترین نقش‌هایی است که دفاع مقدس در آینده این سرزمین بازی کرده است.

۱.۲.۵. باززنده‌سازی نقش عناصر شهر اسلامی (مساجد)

مساجد را به حق می‌توان یکی از مهم‌ترین، موثرترین و نیز نقش‌آفرین‌ترین پایگاه در حمایت همه‌جانبه، فراگیر، فعال از جبهه‌های جنگ و رزمندگان اسلام دانست. نادیده انگاشتن و یا کم‌توجهی به این نقش بی‌بدیل؛ ظلمی است مضاعف و نابخشودنی به این جایگاه مقدس و نیز کسانی که بدون هیچ چشم‌داشت مادی و دنیوی و تنها با اخلاص و انگیزه معنوی تلاش خستگی‌ناپذیر در این مسیر داشته‌اند می‌باشد.^{۳۶}

رابطه‌ی میان مساجد و دفاع مقدس یک رابطه‌ی کاملاً دوسویه است. یعنی هر چقدر که مساجد در دفاع مقدس و پیروزی‌های آن موثر بوده‌اند، دفاع مقدس نیز در احیای نقش مساجد موثر بوده است و بار دیگر مساجد به کانونی برای پیوند صحیح میان دین و دنیا تبدیل شدند.

در جامعه‌ی اسلامی مساجد نقش بسیار مهمی را دارا هستند. نقش‌هایی چون؛ تحقق مردم‌سالاری دینی، مرکزیت فعالیت‌های فرهنگی، مرکزیت مطالبات مردم، پیونددهندگی دین با سیاست و محل پیوندی برای نسل امروز با فردا که همه‌ی این‌ها در طول جنگ فعال گردید.

به هر تقدیر باید؛ نگاه صحیح و جامع به مسجد و پایگاه‌های مردمی که برآمدن این نگاه از برکات جنگ تحمیلی است را در رأس توجهات قرار داد. چرا که مسجد می‌تواند

۳۵. مقام معظم رهبری، ۱۳۸۸/۰۶/۲۴.

۳۶. موظف رستمی، محمد علی، مسجد جامع خرمشهر، نمادهای دفاع مقدس و مقاومت‌پذیری،

نقش اساسی در تحقق الگوی پیشرفت کشور داشته باشد و البته این مورد در عصر حاضر نیاز به آسیب‌شناسی بسیار دقیق و سریع دارد!

۳- تعلیم و تربیت

مسأله‌ی تعلیم و تربیت آنقدر مهم است که حتی می‌توان گفت اگر انقلاب ما به دنبال همین یک هدف بوده است، سخن گزافی نباشد. اما گاه‌آماً مشاهده می‌شود که افراط در یکی از این دو^{۳۷} موجبات غفلت از دیگری را فراهم می‌کند. افرادی که یا صرفاً به دنبال علم-آموزی هستند و یا صرفاً به تزکیه‌ی نفس خویش در خلوتی دور از اجتماع! می‌پردازند. یکی از برکات دفاع مقدس این بود که در آن؛ افرادی تربیت و پرورش یافتند که نگرشی عمیق و فهمی بسیار دقیق نسبت به مسائل داشتند. نگاهی به وصیت‌نامه‌های شهدا خود به‌ترین گواه این موضوع است. لذا جنگ و جهاد یکی از به‌ترین بسترها را برای تربیت فرزندان برومند این سرزمین فراهم کرد که به حق خود این موضوع نقش بسیار اساسی در تکوین تمدن نوین اسلامی و الگوی پیشرفت کشور خواهد داشت. در جبهه‌های جنگ مولفه‌های تربیتی بسیاری نهفته است که برخی از آنان به ترتیب ذیل است:

الف. انباشت سرمایه معنوی، ب. دفاع مقدس، عامل خودسازی، ج. شناسایی و تربیت

نخبگان

۱.۳. فراهم آوردن بستری برای تربیت انسان‌ها

شهید مطهری در کتاب وزین تعلیم و تربیت در اسلام، عوامل تربیت را به ترتیب ذیل برمی‌شمرند:

۱. تقویت اراده ۲. نیایش و پرستش ۳. مراقبه و محاسبه ۴. تفکر ۵. هم‌نشینی با صالحان ۶. ازدواج ۷. کار ۸. جهاد

ایشان درباره نقش تربیتی جهاد، چنین می‌فرماید:

جهاد، یکی از عوامل مهم در تربیت رو به رشد انسان است. سختی‌ها و مشکلات نهفته در جهاد، می‌تواند به سهم خود، برای انسان، سازنده و مفید باشد. در واقع چنین سختی-

۳۷. تعلیم و تربیت

هایی را به واسطه برکت‌های پنهانی که در آن است، می‌توان از الطاف خفیه الهی به شمار آورد.

دفاع مقدس با پرورش مجاهدین فی سبیل‌الله نقش بسیار بزرگ در آینده‌ی ایران اسلامی ایفا کرد و چراغ راهی برای آیندگان این نهضت شد.

۲.۳. ارائه الگوی زن مسلمان

در متون تاریخی، اغلب از نقش حرم‌سرایبی زنان درباری و از تأثیر زنان غرب و شرق‌زده یا به اصطلاح روشنفکر بر تحولات اجتماعی سخن به میان آمده، ولی زنانی که در حادثه گریبایدف، جنبش تنباکو، نهضت مشروطه، کشف حجاب، قیام ۳۰ تیر ۱۳۳۱ و ... مشارکت داشته‌اند، توده زنان مسلمانی بوده‌اند که گوش به فرمان مرجع تقلید و به منظور تکلیف شرعی و الهی پا به میدان گذاشتند.^{۳۸}

پس از پیروزی انقلاب زنان هرگز نیاسودند اما آنچه که پس از یک سال و نیم، زنان را به کمک و مساعدت بیش‌تر طلبید، دفاع مقدس است که هشت سال نظاره‌گر رشادت‌های زنان و مردان این مرز و بوم بود. به اختصار باید اشاره شود که در طول جنگ تحمیلی زنان در نقش‌های بسیاری داشتند که نقش رزمی، حمایت عاطفی، تشکیل ستادهای پشتیبانی، امداد و درمان، جهاد مالی تنها بخشی از آن‌هاست.

عملکرد زنان در دوره‌ی دفاع مقدس چنان بود که زنان این عصر برای همیشه تاریخ به عنوان الگوی واقعی زن مسلمان معرفی شدند.

۳.۳. انباشت سرمایه معنوی

امام خمینی برای نیروهای انسانی درگیر در دفاع مقدس سیمایی را در مجموعه پیام‌ها و سخنرانی‌های خویش ترسیم می‌کرد که بازگفت آن‌ها نشان از سرمایه عظیم معنوی در جبهه‌ها خواهد داشت.

شما در عبادت خدا هستید. در سنگرها که هستید عبادتگاه شماست سنگرها.^{۳۹}

مبارک باد بر بقیه‌الله وجود چنین رزمندگانی ارزشمند و مجاهدان فی سبیل‌الله که آبروی اسلام را حفظ و ملت ایران را روسپید و مجاهدان راه خدا را سرافراز نمودند.^{۴۰}

۳۸. همان، ص ۱۴۲.

۳۹. صحیفه نور، ج ۱۴، ص ۲۲۷.

السلام علیکم یا خاصه الاولیاءالله.^{۴۱}

وقتی با این ادبیات از سوی امام و سایر بزرگان راجع به رزمندگان و فضای جبهه‌ها مواجه می‌شویم، بی‌شک اولین نکته‌ای که به ذهن می‌رسد، بلندای معنویت در جبهه‌های حق علیه باطل است. این معنویت امروز نیز کاملاً قابل بازیابی و بهره‌برداری است و می‌تواند نقش عظیمی در پیش‌برد اهداف ایران اسلامی از خود به جای بگذارد.

۴- سیاست خارجی

دوران دفاع مقدس و سیاست خارجی ایران در آن دوره نه تنها نقش بسیار عظیمی در سیاست خارجه ایران در دوره‌های بعد داشت بلکه به عنوان یک ظرفیت برای طراحی الگوی تعاملات بین‌المللی در عصر حاضر قلمداد می‌شود. کشوری که در سخت‌ترین برهه‌ها، تحریم را بر خود آسان ساخت و به توفیقات نسبتاً در خور توجه‌ای در شرایط حصر دست یافت. بدون شک بازخوانی دوره‌ی دفاع مقدس حاوی نکات بسیار ارزنده‌ای در طراحی الگوی پیشرفت درون‌زای کشور خواهد بود.^{۴۲}

۱.۴. نقطه امید محرومین عالم و تقویت خودباوری آن‌ها در برابر ابرقدرتها

قرن گذشته گرچه برای ایران و برای اسلام و کشور مصیبت‌بار بود، لکن نهضت اسلامی ایران در اواخر این قرن، سرنوشت امت اسلام را در قرن آتی دگرگون ساخت. انقلاب اسلامی دریچه‌های نور و امید را به روی همه مسلمانان جهان باز نمود و چشم امید بسیاری از محرومان عالم و خاصه عالم اسلام به انقلاب اسلامی دوخته شد.

وقوع جنگ در این برهه کار را بسیار پیچیده‌تر کرد و تنها توفیق ایران در جنگ بود که می‌توانست الگوی ایران را به عنوان یک الگوی موفق معرفی کند و نقطه‌ی امیدی در دل محرومان باشد. قطعاً یکی از خصوصیات جنگ - و به عقیده‌ی عده‌ای مهم‌ترین ره‌آورد آن - تقویت خودباوری در میان ایرانیان و ملت‌های محروم و مبارز دنیا بود. ظهور گروه‌های

۴۰. همان، ج ۱۶، ص ۹۶.

۴۱. همان، ج ۱۷، ص ۱۲۵.

۴۲. درون‌زا بودن الگوی پیشرفت کشور، موردی است که بارها در فرمایشات مقام معظم رهبری؛ بر آن تأکید شده است.

مقاومت در جای‌جای آفریقا و آسیا که خود را مدیون انقلاب ایران می‌دانند خود به‌ترین گواه این موضوع است که انقلاب و جنگ تحمیلی چه نقش عظیمی در به وجود آمدن این گروه‌ها داشته‌اند.

۲.۴. بازدارندگی دفاعی

طبق تعریف بازدارندگی عبارت است از اقدام یا مجموعه‌ای از اقدامات که برای پیشگیری از اقدام خصمانه دشمن صورت می‌گیرد.

بازدارندگی در صدد است تا با افزایش هزینه بر محاسبات استراتژیک رقیب تاثیر بگذارد. این تاثیر باید به گونه‌ای باشد که اگر دشمن جنگ را آغاز کند، باید بهای بسیار سنگینی برای آن بپردازد.^{۴۳}

یکی از خصوصیات جنگ تحمیلی این بود که جای شکی برای هیچ یک از ابرقدرت‌ها باقی نگذاشت که نمی‌توان با ایران همانند بسیاری از کشورهای دیگر عمل کرد. یعنی اگر ایالات متحده به عراق، افغانستان و پاکستان حمله می‌کند و در کوتاه‌مدت توفیقاتی در این زمینه به دست می‌آورد، نتایج حمله به ایران همانند این کشورها نخواهد بود.

دفاع مقدس به‌ترین آزمون برای این موضوع بوده است و لذا جنگ هشت ساله نقش اساسی در ایجاد ثبات و امنیت کشور برای سالیان آتی داشته و خواهد داشت. به طور قطع پیشرفت نظامی کشور، داشتن نیروهای آماده و ورزیده، تجهیزات مناسب و ... در بازدارندگی دفاعی کشور موثر خواهد بود - که خود این موضوع نیز بسیار متأثر از دفاع مقدس است. یعنی جنگ موجبات تحول اساسی در صنایع نظامی و دفاعی کشور را به وجود آورد- اما به نظر می‌رسد آنچه که بیش از همه در بازدارندگی دفاعی کشور موثر است، بازخوانی تاریخ هشت ساله جنگ تحمیلی توسط ایشان است که جرأت حمله به ایران را نیز برایشان ایجاد نکرده است. دفاع مقدس دارای ظرفیتی عظیم در این راه می‌باشد و لذا توصیه می‌شود در سطح فرامرزی کار رسانه‌ای منسجمی در این باب صورت گیرد.

۳.۴. صدور انقلاب

الگوی صدور انقلاب اسلامی پس از گذشتن از سال ۱۳۶۳ به تدریج تغییر کرده و به سمت اشاعه‌ی عملی حکومت اسلامی سوق پیدا کرد. این الگو در چهارچوب گسترش اسلام

۴۳. تقی‌پور، علی اصغر، نظریه بازدارندگی در روابط بین‌الملل، نگاه، شماره ۴۴.

سیاسی و بسط ایدئولوژی انقلاب اسلامی اتخاذ گردید، چرا که انقلاب اسلامی حاصل قرائت خاص و اصیل از اسلام بود که در آن دین و دولت، در هم آمیخته و تنیده‌اند. به طوری که اسلام یک ایدئولوژی است که در پی استقرار نظم سیاسی- اجتماعی در جامعه مسلمانان و در سطح بین‌المللی می‌باشد. از این رو، نخستین گام در راه تدارک انقلاب مستمر در این دو سطح، اشاعه و گسترش ایدئولوژی انقلاب اسلامی و پیرو آن اشاعه اسلام سیاسی است.^{۴۴} در این راه بدون شک جنگ تحمیلی نقش اساسی در این تغییر نگرش داشته است.

۵- ادبیات و هنر (عنصری بسترساز جهت تکوین سریع‌تر و محکم‌تر تمدن اسلامی)

هنر و ادبیات بستر معنایی ایجاد می‌کنند. این حرف یعنی اینکه اگر قرار باشد گفتمانی در جامعه نشر و استقرار بیابد و غالب شود، باید از هنر و ادبیات استفاده کرد. هنر و ادبیات بسترسازی مناسبی برای پذیرش حرف‌ها ایجاد می‌کنند و لذا اینجاست که ارزش تولید آثار انبوه و قوی در این عرصه‌ها اهمیت خود را نشان می‌دهد. یعنی اگر قرار باشد انسان و جامعه الگوی اسلامی به دنیا معرفی گردد و در داخل نیز به سمت آن سوق پیدا کنیم، چاره‌ای نداریم جز اینکه از ابزار هنر و ادبیات نهایت بهره را ببریم. دقیقاً همین‌جاست که ارزش و شأن دفاع مقدس مشخص خواهد شد. شهید آوینی در این باره می‌گوید:

موضوع هنر جدید، به تبع غلبه اومانسیسم بر عالم جدید انسان است. جبهه‌های دفاع مقدس ما، تنها عرصه‌ای است که در آن انسان، به تمام معنای حقیقی آن، یعنی خلیفه‌الله تجلی یافته است.^{۴۵}

هنر انقلاب برای معرفی انسان عصر استخلاف که فردای جهان؛ از آن اوست ناگزیر است از آنکه روی بدین جنگ بیاورد.^{۴۶}

درباره ظرفیت‌های هنر دفاع مقدس نیز رهبری می‌فرمایند:

---

۴۴. نگاه کنید به؛ دهقانی فیروزآبادی، سیدجلال، تحول الگوی صدور انقلاب در دوران دفاع مقدس، خط اول، سال سوم، شماره ۱۱، زمستان ۱۳۸۸، ص ۵۷-۸۲.

۴۵. سینما و هویت دینی دفاع مقدس، سوره، دوره دوم، شماره ۷ و ۸، مهر و آبان ۱۳۶۹.

۴۶. همان.

اینکه تصور بشود که هنر دفاع مقدس در جامعه‌ی ما مخاطب ندارد، طالب ندارد، این هم خطای بزرگی است، از اشتباهات فاحش است؛ اگر کسی این را خیال کند. تحقیقاً پرمشتری‌ترین آثار هنری بعد از انقلاب در زمینه‌های مختلف، آن آثار هنری است که مربوط به دفاع مقدس بود؛ چه در زمینه‌ی فیلم و سینما، چه در زمینه‌ی کتاب، خاطره، داستان.^{۴۷}

لذا اگر به دنبال معرفی انسان مسلمان هستیم، نشر ارزش‌های دفاع مقدس به‌ترین و شاید سریع‌ترین تدبیر برای این راه است. البته در این راه شهید آوینی معتقدند چاره‌ای جز بازگشت به دفاع مقدس نخواهیم داشت.

۶- علم و فناوری

یکی از برکات دفاع هشت ساله ما، همین پیشرفتهای علمی و تکنولوژیکی و ساخت دقیق‌ترین ابزارهاست که با دست خالی و بدون هیچ سابقه‌ای آن‌ها را به دست آوردیم و جزو موجودی ملت ایران شده است.^{۴۸}

از درس‌های دفاع مقدس؛ تجربه‌ی تهدید به فرصت در حوزه‌ی علم و فناوری بود. در جنگ تحمیلی بخش عمده‌ای از توان علمی کشور به سمت تأمین نیازهای کشور سوق پیدا کرد. نیازهایی که تا پیش از این توسط خارج از کشور برطرف می‌شد و اینک در اوج فشار جنگ و تحریم‌ها، موجبات سختی را به وجود آورده بود. یکی از عمده‌علت‌های این موضوع حرکت و سوق تحقیقات علمی کشور به سوی نیازهای ایران و دفاع مقدس بود و نه صرف تحقیقات علمی پیش‌برنده‌ی آن علم. مدلی که در دوره‌ی جنگ مورد استفاده قرار گرفت، می‌تواند باز هم مورد استفاده‌ی مراجع علمی و آکادمیک کشور قرار گیرد.

۷- وحدت و انسجام اجتماعی (درسی از دفاع مقدس)

اگر کل تاریخ هشت ساله جنگ مطالعه شود، وحدت و انسجام اجتماعی به عنوان یکی از مهم‌ترین مولفه‌های پیشرفت در آن دوران دیده خواهد شد که اگر اتحاد مردم این

۴۷. مقام معظم رهبری، ۱۳۸۸/۰۶/۲۴.

۴۸. مقام معظم رهبری، ۱۳۸۴/۰۶/۲۹.

سومین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت

واکاوی مفاهیم و نظریه‌های رایج توسعه و تجارب ایران و جهان: به سوی نظریه اسلامی ایرانی پیشرفت

ارده‌بشت و خرداو ۱۳۹۳

سرزمین اعم از کرد و لر و فارس و ترک و بلوچ و عرب و ... نبود شاید سرنوشت جنگ به سمت دیگری سوق پیدا می‌کرد.

شرایط اجتماعی بعد از انقلاب برای ساختن یک جامعه سالم و قوی؛ بسیار مناسب بود. بدین معنی که میزان انسجام اجتماعی و آمادگی مردم برای هر گونه ایثار و فداکاری بسیار بالا بود.^{۴۹}

رفیع‌پور در ادامه برخی از علل به وجود آمدن نسجام اجتماعی را به صورت ذیل نام می‌برد:

- دشمن مشترک قوی (= شاه) که موجب پیوند مردم می‌شد.
- داشتن رهبری قوی انقلاب
- داشتن ایدئولوژی‌های نویددهنده یعنی مذهب با ریشه‌های عمیق در مردم
- فعالیت مشترک و مشارکت در مبارزات
- پذیرش هزینه‌های زیاد جانی از طرف مردم

در این زمان مردم در کنار انسجام بسیار قوی، آماده همه گونه فداکاری برای یکدیگر و برای اصلاح جامعه نیز بودند. حال در این شرایط بود که جنگ تحمیلی عراق علیه ایران شروع شد و به طور قطع بر انسجام اجتماعی بیش از پیش افزود.

در طول جنگ تحمیلی چه عواملی موجبات اتحاد مردم این سرزمین را فراهم کردند که باید در طراحی الگوی پیشرفت کشور به آن‌ها توجه ویژه‌ای گردد. به اختصار می‌توان موارد ذیل را برشمرد:

۱.۷. رهبری واحد از عوامل پیشرفت

بلاشک رهبری مقتدرانه و شکوهمندانه امام خمینی رحمه‌الله‌علیه در جریان دفاع مقدس یکی از عوامل اساسی در به وجود آمدن وحدت میان مردم و البته مسئولین نظام اسلامی بود. جایی که حضرت امام به عنوان یک شخصیت مذهبی - سیاسی کارزماتیک در بین جناح‌های مختلف کشور و لشکریان درگیر در مسأله جنگ ایفای نقش می‌کرد و با استفاده از ندای فطرت انسان‌ها، جامعه را به سوی پیشرفت سوق می‌داد و لذا باید رهبری واحد از سوی جناح‌های مختلف کشور پذیرفته و در عمل نیز مورد استناد قرار گیرد.

۴۹. رفیع‌پور، فرامرز، توسعه و تضاد، شرکت سهامی انتشار، چاپ هفتم، ۱۳۸۷، ص ۱۲۵.

۲.۷. تدوین چشم‌انداز در جنگ

دستیابی به اهداف الگوهای بومی و بدیل پیشرفت بدون داشتن چشم‌انداز (افق‌های آینده) بسیار سخت و تا حدودی ناممکن است.^{۵۰} یکی از موارد بسیار مهم برای ایجاد اتفاق نظر در یک اجتماع، روشن بودن افق و داشتن چشم‌انداز است. یعنی اگر جماعتی بدانند به کدام سمت و سو می‌روند، به چه دلیل به آنجا می‌روند، در آنجا به چه خواهند رسید و در این موارد اتفاق نظر داشته باشند، بسیاری از سختی‌ها بر ایشان هموار خواهد شد. شعار "جنگ، جنگ تا رفع فتنه از عالم"^{۵۱} که اشاره به پیشروی تا آزادی قدس شریف داشت، ناظر به همین موضوع بود. به همین منظور هر چقدر چشم‌انداز و آینده‌ی ایران اسلامی برای مردم به‌تر و بیش‌تر ترسیم شود کار برای ایجاد تمدنی نوین ساده‌تر خواهد بود.

۳.۷. دشمن واحد (دشمن‌شناسی در مبانی، راهبردها و تاکتیک‌ها)

وجود دشمن مشترک یکی از مولفه‌های بسیار مهم در ایجاد وحدت است که در جنگ این موضوع بسیار خوب مورد استفاده قرار گرفت. معمولاً بدین‌گونه بوده است که هر جا و در هر سرزمینی، حمله و تهاجمی از سوی دشمن گسیل شده است یا موجبات اتحاد مردم آن خطه را به وجود آورده و یا به کلی وحدت را میان ایشان از بین برده است. اما تبیین و توضیح مبانی، راهبردها و تاکتیک‌های دشمن که مکرر در سخنان فرماندهان و حضرت امام صورت می‌گرفت، علاوه بر شفاف‌تر نمودن فضا؛ موجبات وحدت را نیز فراهم می‌کرد. لذا بسیار مهم است که در تبیین مدل پیشرفت کشور روی این موضوع و آگاه‌سازی جامعه از ابعاد مختلف آن عنایت ویژه‌ای صورت گیرد. یعنی باید اهداف، راهبردها و تاکتیک‌های دشمنان برای مردم بیان شود و در این امر پیوستگی وجود داشته باشد.

۸- نقش‌ها و ظرفیت‌ها پنهان دفاع مقدس

۵۰. قربی، سید محمد جواد، گونه‌شناسی چشم‌انداز در الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت، نخستین کنفرانس الگوی

اسلامی ایرانی پیشرفت، ص ۳۹.

۵۱. نگاه کنید به؛ صحیفه نور، ج ۱۹، ص ۱۱۳.

جنگ تحمیلی در روزگار خود ظرفیت‌های انقلاب اسلامی را آشکار کرد و امروز ظرفیت‌های بسیاری در جهت پیشبرد اهداف همان انقلاب دارد و این سوای از نقشی است که منحصرأ در این ره داشته است. موارد احصاء شده در ذیل می‌تواند به عنوان بخشی از نقش‌ها و ظرفیت‌های پنهان دفاع مقدس که در جهت تحقق الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت موثر هستند، محسوب شود.

۱.۸. بازتعریف هویت ملی

جنگ تحمیلی تجربه‌ی عملی و نه فقط نظری انسان‌سازی بود. انسان‌هایی که به دور از قومیت‌ها و تنها تحت لوای اسلام و ایران و برای دفاع از وطن گرد هم آمدند و نقش مهمی در آینده‌ی هویتی مردم این سرزمین بازی کردند. به صورت طبیعی، انقلابی که قصد براندازی نظامی کهنه را دارد، نمی‌تواند در مدت زمان کوتاهی پس از پیروزی به نهادسازی خود و شکل‌دهی به تمامی تعاریف خود از مفاهیم کلان سیاست و حکومت و ... دست پیدا کند. حتی بسیاری از تعاریف و تبیین‌ها، تنها در شرایط حاکمیت و از طریق روندهای سعی و خطا امکان تحلیل واقعی می‌یابند؛ مخصوصاً به این دلیل که تجربه‌ی تأسیس نظامی همانند جمهوری اسلامی در تاریخ گذشته‌ی ایران نایاب بوده است و متصدیان انقلابی نیز از کم‌ترین تجربه‌ی حکومت‌داری برخوردار نبودند. بنابراین باید توجه داشت که جنگ به رغم آن که مانعی بزرگ بر سر راه برخی از اهداف گسترش‌یابنده‌ی انقلاب محسوب می‌گردید؛ ولی سدی در برابر باز شدن کلاف انقلاب تلقی نمی‌شد. برعکس در بسیاری از جهات باعث تسهیل در نهادینه‌سازی انقلاب نیز شد.^{۵۲}

هویت و هویت ملی با شروع جنگ وارد آزمون سختی شد که از یک سو می‌بایست پاسخ مناسبی برای تهدیدهای ویران‌گر بیرونی پیدا می‌کرد و از سوی دیگر سطح تأثیرپذیری خود را از شرایط تحمیلی جدید با معانی مدرج در فلسفه‌ی انقلاب اسلامی مورد تطبیق قرار می‌داد.^{۵۳}

۵۲. نگاه کنید به؛ ولی‌پور زرومی، سید حسین، هویت ملی و دفاع مقدس، فصلنامه مطالعات ملی، شماره ۳،

۱۳۸۴، ص ۱۰۰.

۵۳. همان، ص ۱۰۱.

۲.۸. واقع‌نمایی در ارزیابی توانایی‌های کشور و ملت

برای تدوین هر الگوی پیشرفتی پیش از همه باید توانایی‌های یک منطقه و ملت را به‌تر شناخت تا بر مبنای آن به‌ترین الگو طراحی شود. دقیقاً در همان دوره بود که صدام حسین با ذهنیت اینکه ظرف یک هفته تهران را خواهد گرفت شروع به جنگ کرد و در همان زمان بسیاری از تحلیل‌گرانی که شناخت درستی از قدرت اسلام و مردم این سرزمین نداشتند، به همین تحلیل دل‌خوش بودند، اما آنچه در عمل اتفاق افتاد چیز دیگری بود. لذا یکی از نقش‌های اساسی دفاع مقدس نشان دادن توان واقعی مردم این سرزمین در شرایط سخت است که شاید میدانی دقیق‌تر از آن برای بررسی این موضوع وجود نداشته باشد. از جهت دیگر دفاع مقدس برکات زیادی چون شناخت و تحلیل محیط امنیتی جمهوری اسلامی ایران داشت که شاید برای فهم آن از طرق دیگر هزینه و زمان بسیار بیش‌تری باید پرداخت می‌شد.^{۵۴}

از جمله موارد دیگر اینکه پس از پایان دوره جنگ این ظرفیت برای ایران به وجود آمد که با استفاده از ذخیره عظیم این دوره به طرح‌ریزی برای آمایش دفاعی مناطق مرزی کشور بپردازد و به طور قطع در طراحی الگوی پیشرفت کشور توجه ویژه‌ای به آن صورت خواهد گرفت.^{۵۵} یا مورد دیگر اینکه بر مبنای دوره جنگ می‌توان دکترین‌ها و راهبردهای دفاعی مختلفی در شرایط گوناگون طراحی کرد که هم‌اکنون مجموعه‌هایی در داخل کشور مأمور به تحقیق در این موضوعات هستند.

۳.۸. تقویت حس تعلق خاطر

یکی از ظرفیت‌های عظیم دفاع مقدس تقویت حس تعلق خاطر تنها با ذکر خاطرات است. خاطرات جنگ به تنهایی قادرند حس تعلق خاطر و عرق ملّی را در جوانان بیدار کرده و نقشه‌های دشمنان را نقش بر آب کنند.

۴.۸. انسجام بخش و وحدت‌آفرین

۵۴. برای مطالعه بیشتر، نگاه کنید به؛ رشید، غلامعلی، ارزش و جایگاه دفاع مقدس در ادراک و شناخت

محیط امنیتی جمهوری اسلامی ایران، نگرش راهبردی، شماره ۷۹ و ۸۰، ص ۱۲۳-۱۴۱.

۵۵. برای مطالعه بیشتر، نگاه کنید به؛ عندلیب، علیرضا، مهندسی جنگ در دفاع مقدس و درس‌هایی برای

آمایش دفاعی مناطق مرزی کشور، مطالعات دفاعی و امنیتی، شماره ۳۵، ص ۱۳-۲۶.

وحدت و انسجام یکی از عوامل اصلی پیشرفت می‌باشد. این موضوع ظرفیت‌های عظیم دفاع مقدس است و باید در طراحی الگوی پیشرفت کشور از این ظرفیت استفاده گردد. اما باید توجه داشت که دفاع مقدس علاوه بر ظرفیت ایجاد وحدت، نقش بسیار عظیمی نیز در برهه‌ای از تاریخ در ایجاد انسجام و وحدت بازی کرده است. کافی است تاریخ جنگ مطالعه شود تا مشخص گردد که چگونه جنگ تحمیلی در اوج سختی‌ها و فشارهای اقتصادی موجبات وحدت ملی را فراهم آورد.

از برکات مهم دفاع مقدس، تحکیم وحدت ملی بین آحاد ملت به ویژه گروه‌ها و احزاب سیاسی کشور بود؛ به طوری که همگان منافع حزبی و صنفی خود را در خدمت مصالح نظام و امنیت کشور قرار داده بودند.^{۵۶}

۵.۸. سبک زندگی (اصلاح ارزش‌ها و انتقال پایدار آن‌ها)

اگر همه ریزفرهنگ‌های هشت سال دفاع مقدس به‌سان یک پازل در کنار هم چینش شوند، قطعاً ماحصل آن جز فرهنگ اسلام ناب محمدی صلی‌الله‌علیه‌وآله نخواهد بود که بسیار برای اصلاح سبک زندگی در جامعه حاضر موثر است.

در واقع دفاع مقدس حاوی قدرت بسیار بالایی برای ایجاد تغییرات فکری، روحی، رفتاری و جسمی است و از این‌رو گنجینه‌ی پرافتخاری برای سبک زندگی محسوب می‌شود که تحقیق حاضر فرصت پرداختن به ابعاد مختلف آن را ندارد. شاید یکی از بزرگ‌ترین حُسن‌های دفاع مقدس در راه اصلاح سبک زندگی این باشد که فرد فرد جامعه می‌توانند بدیل خود را در دفاع مقدس بیابند و تطور فکری، روحی و رفتاری ایشان را به نظاره بنشینند و انسان‌های این عصر را مدل دست‌نیافتنی ببینند.

۶.۸. ایجاد اعتماد به نفس ملی و عزت‌بخشی به کشور

در دوران دفاع مقدس باطن زیبای ملت ایران هویدا و در این تجلی باطن، تمامی ارزش‌های دینی، ملی و انقلابی به نمایش گذاشته شد. از این منظر، شاید مهم‌ترین دستاورد و ره‌آورد دوران دفاع مقدس که درعین‌حال پایدارترین ره‌آورد این دوران نیز می‌باشد را بتوان در مفهوم واژه زیبای خودباوری جست‌وجو کرد. از خود بیگانه‌شدن و دچار

۵۶. نگاه کنید به: پیامدها و دستاوردهای دفاع مقدس، پژوهشگاه علوم و معارف دفاع مقدس.

خودباختگی گشتن و اعتماد از کف دادن، شاید بدترین وضعیتی باشد که گریبان‌گیر یک فرد یا گروه انسانی و در نهایت نصیب یک ملت می‌گردد.

۷.۸. بسط فرهنگ شخصیت اجتماعی! و تقویت روحیه کار جمعی

فرهنگ‌سازی سنگ بنای کار جمعی است. آنچه که در فرهنگ جنگ و دفاع مقدس مشاهده شد؛ تشویق روحیه فعالیت دسته جمعی بین رزمندگان بود ولی این موضوع در بطن و صحن جامعه نشو و نما نیافت و همیاری‌ها و از خودگذشتگی‌ها و اقدامات تخصصی با اندک امکانات در جامعه به عنوان الگوهای موفق مطرح نشد.

۸.۸. تحول در صنایع دفاعی کشور و تکامل سازمان نیروهای نظامی و انتظامی

یکی از مهم‌ترین برکات جنگ، ابتکارات و نوآوری‌ها در جنگ بود که باعث شد شعار زیبای نیاز ایرانی باید به دست ایرانی برطرف گردد، از حالت آرمانی به واقعیت تبدیل شود و اولین جرقه‌های امید در دل جوانان این مرزوبوم که «می‌توان به خود متکی بود و کشوری مستقل داشت»، درخشیدن بگیرد.

معاملات تسلیحاتی در دنیای کنونی، معادلات خاصی دارد؛ به طوری که کشور فروشنده با فروش تسلیحات به کشور خریدار، نوعی وابستگی نظامی را به خریدار تحمیل می‌کند و به گونه‌ای عمل می‌شود که بدون کشور فروشنده، تسلیحات بدون استفاده باقی بماند. اگر به روابط تسلیحاتی کشورهای جهان سوم و خصوصاً کشورهای عربی خلیج فارس نگاه کنیم، به وضوح صحت این مطلب را می‌بینیم. تمام این کشورها با خرید تسلیحات، مجبور شده‌اند چندین پایگاه نظامی خود را به کشورهای فروشنده تسلیحات واگذار نمایند. بی‌شک می‌توان گفت اگر جنگ نبود، و کشور در محاصره‌ی اقتصادی و سیاسی دنیا قرار نمی‌گرفت، این پیشرفت‌های عظیم تسلیحاتی و نظامی در کشور حاصل نمی‌شد.

نتیجه‌گیری و پیشنهادات

دفاع مقدس جزو سخت‌ترین و در عین حال شکوهمندترین دوران‌های گذشته بر این ملت است. ارزش دفاع مقدس سوای از اینکه پایه‌های نظام نوپای اسلامی را - برخلاف انتظار همه‌ی قدرت‌های جهانی و قاعده معمول جنگ‌ها - با خون هزاران شهید مستحکم نمود؛ می‌تواند در این باشد که مبین حرکت و پیشرفت ملت در اوج فشار و تحریم اقتصادی بود.

درک شرایط حاضر و تطبیق نسبی آن با دوران دفاع مقدس این نتیجه را ایجاد می‌کند که به حق ظرفیت عظیمی در دوران دفاع مقدس برای طراحی و تحقق الگوی اسلامی- ایرانی پیشرفت نهفته است. چرا که دفاع مقدس تبلور عینی و عملی دیدگاه توحیدی مکتب اسلام و نمود عاشقانه‌ی حرف‌های عالمانه‌ای بود که در این سرزمین شکل گرفت.

برای استفاده‌ی از ارزش‌های دفاع مقدس در مسیر پیشرفت کشور موارد ذیل پیشنهاد می‌گردد:

۱. کارگروه‌هایی برای مطالعه موضوعی و موضعی بر روی دفاع مقدس ایجاد شوند.
۲. ضبط دقیق خاطرات و مستندات افراد باقی‌مانده از آن دوران، امری است که باید هر چه سریع‌تر صورت گیرد.
۳. استفاده‌ی حداکثری از ظرفیت هنر و ادبیات. یعنی به سمت تولید انبوه آثار هنری و ادبی حرکت کنیم. هنر و ادبیات چنانکه در تحقیق اشاره گردید می‌تواند به عنوان میان‌بر تحقق بسیاری از آرمان‌ها و اهداف مورد استفاده قرار گیرد.
۴. نشر ارزش‌های دفاع مقدس در صحنه‌های بین‌المللی. این کار علاوه بر بالا بردن قدرت بازدارندگی ایران اسلامی، موجبات امید را در دل مجاهدین و مستضعفین عالم ایجاد کرده و باعث رشد هر چه سریع‌تر گفتمان انقلاب اسلامی در سطح منطقه‌ای و جهانی خواهد شد.
۵. برگزاری همایش‌های سالانه با عنوان مقاله حاضر، به طور قطع در گره‌گشایی از ابواب مختلف این موضوع کمک به سزایی خواهد نمود.
۶. ایجاد بستری برای دسترسی سریع و راحت‌تر عامه‌ی مردم و محققین به اطلاعات و داده‌های دقیق و مستند جنگ تحمیلی امری ضروری به نظر می‌رسد. به عنوان نمونه ایجاد دایره‌المعارف‌های اینترنتی موضوعی و تاریخچه‌ای در مورد جنگ کاری بس پسندیده به نظر می‌رسد.
۷. ایجاد بستری برای مطالعات آکادمیک دفاع مقدس. در این راه شاید تأسیس دانشگاه علمی و کاربردی دفاع مقدس و ایجاد رشته‌های تحصیلی‌ای با این عناوین از به‌ترین گزینه‌ها باشد.

سومین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت

واکاوی مفاهیم و نظریه‌های رایج توسعه و تجارب ایران و جهان: به سوی نظریه اسلامی ایرانی پیشرفت

اربدیشت و خرداد ۱۳۹۳

۸. مطالبه‌ی مجددانه این موضوع از نهادهای سیاست‌گذار که باید در برنامه‌ریزی فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و... ارزش‌های دفاع مقدس را لحاظ کرده و از آن به عنوان یک شاخص و خط‌کش برای سنجش کارهای خویش بهره‌جویند.

فهرست منابع و مآخذ

پارسانیا، حمید، حدیث پیمان، نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاه‌ها، چاپ اول، بهار ۱۳۸۹.

تقی‌پور، علی اصغر، نظریه بازدارندگی در روابط بین‌الملل، نگاه، شماره ۴۴.
رشید، غلامعلی و رئوفی‌نژاد، عبدالمحمد، بررسی نقش آموزه‌های اعتقادی و نظامی اسلام بر دکرترین عملیاتی سپاه پاسداران انقلاب اسلامی در دوران هشت سال دفاع مقدس، فصلنامه مطالعات دفاعی - استراتژیک، سال دهم، شماره ۴۰، تابستان ۱۳۸۹.
درویشی، امید، تأثیر متقابل دفاع مقدس و فرهنگ مهدویت، انتظار، سال هشتم، شماره ۲۷، زمستان ۸۷.

دهقانی فیروزآبادی، سیدجلال، تحول الگوی صدور انقلاب در دوران دفاع مقدس، خط اول، سال سوم، شماره ۱۱، زمستان ۱۳۸۸.

رفیع‌پور، فرامرز، توسعه و تضاد، شرکت سهامی انتشار، چاپ هفتم، ۱۳۸۷.
سایت مقام معظم رهبری.

سایت پژوهشگاه علوم و معارف دفاع مقدس.
سلوک‌لایی، محمد فلاح، سیمای کارگزاران دولت اسلامی از منظر امام علی علیه‌السلام، معرفت، شماره ۹۳، سال ۱۳۸۴.

سینما و هویت دینی دفاع مقدس، سوره، دوره دوم، شماره ۷ و ۸، مهر و آبان ۱۳۶۹.
صحیفه‌ی نور، نسخه‌ی الکترونیک.

علائی، حسین، مولفه‌های تأثیرگذار بر تدوین الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت با توجه به تجربیات دفاع مقدس، سیاست دفاعی، سال نوزدهم، شماره ۷۴، بهار ۱۳۹۰.

علائی، حسین، راز موفقیت ایران در جنگ تحمیلی، Www.Dsrc.ir.
قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران.

قربی، سید محمد جواد، گونه‌شناسی چشم‌انداز در الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت، نخستین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت.

سومین کنفرانس الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت

واکاوی مفاهیم و نظریه‌های رایج توسعه و تجارب ایران و جهان: به سوی نظریه اسلامی ایرانی پیشرفت

اربدی‌بشت و خرداو ۱۳۹۳

- لاریجانی، محمد جواد، "بحث نظری درباره‌ی توسعه سیاسی در نظام حکومتی مبتنی بر اسلام"، مجلس و پژوهش، شماره ۲۶، بهمن و اسفند ۱۳۷۷.
- لاریجانی، محمد جواد، "تدین، حکومت و توسعه"، چاپ دوم، موسسه فرهنگی دانش و اندیشه و اندیشه معاصر، ۱۳۸۶.
- لاریجانی، محمد جواد، مبانی نظری برای برنامه توسعه: مدارهای توسعه، خوداتکایی و بخش خصوصی، مجلس و راهبرد، شماره ۲، خرداد و تیر ۱۳۷۲.
- مصباح‌کیا، نعمت‌الله، گوهر معنویت در دفاع مقدس، روزنامه رسالت، ۱۳۹۲/۰۱/۳۱.
- مطهری، مرتضی، قیام و انقلاب مهدی، صدرا، چاپ ۳۳، ۱۳۸۷.
- مطهری، مرتضی، مجموعه آثار (جلد ۱۷)، انتشارات صدرا، چاپ چهاردهم، تیر ۱۳۸۹.
- موسوی خمینی، روح‌ا...، وصیت‌نامه الهی - سیاسی، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، چاپ اول، خرداد ۱۳۶۸.
- موظف رستمی، محمد علی، مسجد جامع خرمشهر، نمادهای دفاع مقدس و مقاومت‌پذیری، www.basij.ir.
- ولی‌پور زرومی، سید حسین، هویت ملی و دفاع مقدس، فصلنامه مطالعات ملی، شماره ۳، ۱۳۸۴.